

Blanka Kurek

Z DZIEJÓW GIMNAZJUM ELBLĄSKIEGO

1. Historia szkoły

Gimnazjum Elbląskie założono w 1535 roku z inicjatywy biskupa warmińskiego Łukasza Watzenrode, gdyż istniejąca od średniowiecza szkoła miejska w Elblągu przestała wystarczać miejscowym potrzebom. Postanowił utworzyć szkołę nowego typu, pośrednią między szkołą parafialną a uniwersytetem, zorganizowaną według wzorów holenderskich i niemieckich. Szkołę oparto na postępowych ideach humanizmu. Było najstarszą szkołą średnią istniejącą na Pomorzu Nadwiślańskim. Różnie toczyły się koleje losu tej szkoły. Najświetniejszymi okresami w jej rozwoju były pierwsze lata po założeniu oraz okres kierownictwa Jana Mylius (1598-1629), kiedy to została podniesiona do rangi gimnazjum akademickiego. Ważnym okres stanowiła też epoka oświecenia - osiągnęło ono najwyższy poziom naukowy i dydaktyczny.

Wśród przybyłych do Elbląga uchodźców z Niderlandów znajdował się wybitny humanista Wilhelm van Der Voldergraft, znany też pod przydomkiem Gnapheus. Został rektorem szkoły. Za jego czasów gimnazjum szybko zyskało sobie sławę poza granicami miasta. Dlatego w szkole pragnęli uczyć się zarówno miejscowi, jaki i pochodzący z Prus Królewskich i Książęcych, a nawet Litwy. Charakter i rangę szkoły starali się również utrzymać dwaj następnii rektorzy: Andrzej Aurifaber i Jan Spengler.

Gimnazjum Elbląskie, jako uczelnia protestancka stało się obiektem ataków biskupów warmińskich, podejmując jednak działalność kontrreformacyjną. W związku z tym Gnapheus opuścił miasto. Z tą chwilą Gimnazjum Elbląskie ponownie przekształciło się w protestanckie i mieszczańskie, zwłaszcza, że Zygmunt August w 1558 i 1567 roku ogłosił wolność wyznawania luteranizmu, co oznaczało przegraną biskupa warmińskiego.

Nie każdy z kolejnych rektorów stanął na wysokości zadania, blask gimnazjum nieraz przygasał. Mimo to było ono stale centrum życia umysłowego Elbląga. W końcu XVI w. przeprowadzono ważne reformy. Gimnazjum postawione na wysokim poziomie przez rektora Tomasza Rotusa, przekształcono w akademickie w 1598 roku. Również rektor Mylius przyczynił się do ponownego rozgłosu uczelni. Znow przybywali tu po naukę uczniowie z różnych stron Polski, z wielkiego Księstwa Litewskiego oraz innych krajów: Niemiec,

Węgier, Holandii, Anglii, Szwecji. Przyjęto wówczas ponad cztery tysiące uczniów. Liczebnością uczniów gimnazjum przewyższyło swoje sąsiadki z Torunia i Gdańska. Do późniejszego spadku poziomu szkoły przyczyniły się trudne dzieje całego miasta, a także kryzys systemu oświaty w całej Polsce. Wobec takiego rozwoju szkoły, z inicjatywy burmistrza Jana Sprengla rada podjęła uchwałę o wybudowaniu nowego budynku dla gimnazjum. Na fundamentach byłego zamku krzyżackiego w ciągu ośmiu miesięcy, powstał nowy gmach szkoły. Uroczyste poświęcenie 25 września 1599 roku - uważane również za oficjalne otwarcie szkoły. Za czasów Myliusza utworzono też bibliotekę gimnazjalną, której część zbiorów dochowała się do naszych czasów, zapoczątkowana w 1601 roku. Po śmierci Jana Myliusza rada powierzyła kierownictwo nad szkołą jego synowi, Michałowi. Okazał się on pilnym, ale przeciętnym pedagogiem, trzymającym się ojcowskich wzorców bez uwzględnienia nowych zdobyczy.

Całe pierwsze półwiecze XVII wieku należy zaliczyć do okresów świetności w dziejach Gimnazjum Elbląskiego. Rada miejska starała się o zapewnienie swej szkole dobrej kadry nauczycielskiej i stworzyła jej też odpowiednie warunki pracy. Dzięki tym wspólnym wysiłkom władz miejskich i nauczycieli, gimnazjum osiągnęło wysoki poziom nauczania, co znajdowało odbicie w licznej frekwencji młodzieży.

W następnych latach sytuacja gospodarcza miasta uległa pogorszeniu. Zniszczenia i rabunki w latach szwedzkiego potopu (1655-1660) oraz towarzysząca im zaraza zburzyły Elbląg i zmusiły do zatrudnienia przeciętnych nauczycieli godzących się pracować za skromne pensje. Dopiero pod koniec XVII w. rada miejska powróciła do zatrudniania wybitniejszych pedagogów, legitymującymi się dużymi osiągnięciami dydaktycznymi, literackimi i naukowymi. Wysoki poziom naukowy i dydaktyczny gimnazjum osiągnęło po kilkudziesięciu latach w epoce Oświecenia pod rządami rektorów Chrystiana Jakuba Koitscha, Jerzego Daniela Seylera i Jana Langa.

Zajęcie Elbląga przez wojska pruskie 13 września 1772 roku i włączenie go do Królestwa Pruskiego nie zmieniło charakteru gimnazjum. Realizowało wypracowany w epoce Oświecenia program nauczania. Jednak zwiększono zwłaszcza zakres przedmiotów matematyczno-przyrodniczych, gimnazjum stało się wówczas szkołą modelową, według której zreformowano wszystkie szkoły średnie w państwie pruskim. Nadal jednak zostało szkołą miejską, aż do 1 stycznia 1847 roku, kiedy to zostało upaństwowione.

Budynek gimnazjalny zbudowany w 1599 roku służył szkole przez cały omawiany okres. W dobie wojen napoleońskich został zmieniony na francuski szpital wojskowy i uległ poważnemu zniszczeniu. Po przeprowadzonym remoncie w 1808/1809 nadal był użytkowany

przez gimnazjum, aż do 1882 roku. W tym roku gimnazjum zostało przeniesione do nowo wybudowanego gmachu przy obecnej ul. Królewiecka 42. Oby dwa te budynki przetrwały do naszych czasów; w starym znajduje się obecnie Muzeum Miejskie, a w nowym – II Liceum Ogólnokształcące im. Kazimierza Jagiellończyka.

2. Z życia uczniów

W Gimnazjum Elbląskim panowały ciepłe relacje między nauczycielami a uczniami. Szkoła składała się z dziewięciu klas, z których siedem starszych miało łacińską numerację od VII do I, gdzie uczono prawie wyłącznie po łacinie, a dwie najmłodsze nazywano młodszą i starszą germaniką. Do najmłodszych klas włączano też starą miejską szkołę i inną zwaną „ubogich” przeznaczoną dla sierot.

Gimnazjum Elbląskie było bardzo porządną placówką. Starano się wpływać na zachowanie uczniów na terenie szkoły, w domu, w kościele i na ulicy. Oto jeden z zakazów obowiązujących w szkole: „*niech nie oddaje moczu na murach budynku szkolnego, drzwi i bramy*”¹, który w dzisiejszych czasach może niektórych śmieszyć. Do obowiązków studentów należało m.in. pozdrowić nauczyciela i życzyć mu zdrowia, przychodzić wcześniej do szkoły aby powtórzyć lekcje, odmówić modlitwę przed każdym posiłkiem i oczywiście uczyć się jak najlepiej w miarę swoich możliwości. Surowo zabraniano kąpać się w rzekach, ślizgać po zamrzniętym lodzie, przebywania po zmroku na ulicach. Najczęściej spotykanym występkiem studentów klas starszych było noszenie boni. Często też brali udział w bójkach i pojedynkach. Za wykroczenia przeciw regulaminowi szkolnemu karano: dodatkowymi ćwiczeniami zadawanymi do domu, siedzeniem w tzw. oślej ławce, upomnieniem, chłostą. W Gimnazjum Elbląskim istniała również instytucja uczniów – szpiegów, donoszących rektorom i wychowawcom o zachowaniu ich kolegów, jak i nauczycieli.

Zajęcia w Gimnazjum Elbląskim, podobnie jak we wszystkich ówczesnych szkołach, odbywały się przed i po południu. Zaczynały się rano bo już o godzinie 7.00 lub 7.30 zimą. Wszyscy uczniowie zbierali się w dużym audytorium dla wspólnego odśpiewania pieśni i zmówienia modlitw. Po modlitwach rozchodzili się do klas na lekcje, które trwały od dziesiątej do jedenastej zwane prywatnymi, na które uczęszczali wszyscy uczniowie. Od jedenastej do trzynastej była przerwa na obiad. O godzinie trzynastej uczniowie zbierali się w klasach, odmawiali modlitw i uczyli się do piętnastej lub szesnastej. W środy i soboty, a w

¹ Regulamin Gimnazjum Elbląskiego z 1548r., w: *Z dziejów Świątyni Gimnazjum Elbląskiego w epoce Odrodzenia i Baroku*, Gdańsk 1985.

młodszych klasach do VI włącznie również w piątki popołudnia były wolne od zajęć szkolnych. Wykorzystywano je na korepetycje pobierane u nauczycieli i uczniów primy oraz odrobienie zadań domowych. Uczniowie mieli też zajęcia w niedziele, musieli uczestniczyć w dwóch nabożeństwach odprawianych dla młodzieży szkolnej w kościele Panny Marii. Szczególnie uważnie musieli wysłuchiwać kazania na porannym nabożeństwie, bo byli z niego odpytywani na lekcji religii.

Organizacja roku szkolnego dzieliła się na dwa semestry: zimowy i letni. Zimowy rozpoczynał się pod koniec września i trwał do kwietnia lub maja. Kończył się egzaminami i promocją do następnej klasy. Wszystkie egzaminy musiały być zakończone na tydzień przed Zielonymi Świątkami. Semestr letni, z kilkudniową przerwą wakacyjną, trwał do końca września i też kończył się egzaminami. Wakacji letnich w obecnej formie nie znano. Ówczesne władze miejskie uważały, że dłuższa przerwa zbyt rozleniwi uczniów i utrudni ich ponowne wdrażenie do obowiązków szkolnych. Liczba dni wolnych od zajęć szkolnych była jednak spora. Składały się na nie święta kościelne (liczniejsze niż dzisiejsze), szkolne, różne uroczystości miejskie i państwowe. Często też zwalniano uczniów z lekcji, aby mogli wziąć udział w próbach chóru, orkiestry i teatru szkolnego. Wobec braku rozrywek w Elblągu stanowił on atrakcję mimo słabej gry uczniów. Miał też spełnić zadania dydaktyczne, sprawdzając umiejętności wyniesione z lekcji retoryki i innych przedmiotów, oswajając z publicznym występowaniem. Był też atrakcyjny dla uczniów, ponieważ pozwalał oderwać się od nudnych lekcji gramatyki.

Różnie toczyły się koleje losy Gimnazjum Elbląskiego, jednak zawsze stanowiło ono centrum życia naukowego i kulturalnego mieszkańców Elbląga.

Bibliografia:

1. S. Gierszewski, *Elbląg - przeszłość i teraźniejszość*, Gdańsk 1970.
2. M. Pawlak, *Z dziejów Świątyni Gimnazjum Elbląskiego w epoce Odrodzenie i Baroku*, Gdańsk 1985.
3. <http://wikipedia.pl/>

Redakcja

Jarosław M. Gruzla